

ההיבט הפנימי: התערעות החוסן הלאומי של ישראל

לא בכדי מכונה הליך החקיקה של "הרפורמה המשפטית" בפי רבים "הפיכה משטרית". תכליתה של החקיקה היא לרכז את כל הכוח השלטוני בידי הממשלה, תוך הפחתה משמעותית של סמכויות הרשות השופטת ויכולת שומרי הסף לפקח על הממשלה. תהליך זה מהווה איום משמעותי על החוסן החברתי ועל הביטחון הלאומי של ישראל. משכך, ונוכח התסיסה החברתית הגואה, על ראש הממשלה, ביחד עם נשיא המדינה, להתמקד כעת בגיבוש הסכמה רחבה ומציאת מסגרת שתבלום את המשבר חסר התקדים בו מצויה ישראל, העלול להידרדר במהרה לאסון חברתי. רק בעקבות רגיעה וקידום הסכמה על הצורך בגיבוש הבנות אפשר יהיה לחזור ולעסוק ביחסי הגומלין בין רשויות השלטון - עיקרון שיש לעגנו בחוק-יסוד: החקיקה.

מרוץ החקיקה במסגרת הרפורמה המשפטית, שעורר מחאה עממית נרחבת ומחריפה, העמיק את השסע החברתי, יצר גל עכור של עוינות בין המחנות שבמחלוקת וערער את תחושת הביטחון בקרב רבים במבנה המשטר הדמוקרטי ובשימור זהותה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. סקר דעת קהל בנושאי ביטחון לאומי שנערך באחרונה על ידי המכון למחקרי ביטחון לאומי מלמד על מתאם חיובי גבוה בין תחושת התפוררותה של הסולידריות החברתית לבין ירידה בתחושת הביטחון האישי. כבר כעת ניתן להצביע על המשבר כעמוק ביותר שידעה החברה הישראלית בשנים האחרונות ואולי אף מאז ומעולם.

התערעות ניכרת בחוסן החברתי ברמה הלאומית

המשבר הפוליטי הנמשך בשנים האחרונות בישראל נתן אותותיו השליליים על רמת החוסן החברתי ובא לידי ביטוי בפגיעה נצברת ברכיבי הסולידריות של החברה הישראלית, המתאפיינת מזה זמן רב בקיטוב מעמיק. זו מתבטאת בירידה נמשכת באמון הציבור במוסדות המדינה, ברמת המשילות, ובשלטון החוק, כמו גם בהתרחקות המדינה ומנהיגיה ממחויבות לאינטרס הציבורי, תוך קידום אינטרסים צרים, מפלגתיים ואישיים.

אירועי החודשים האחרונים יוצרים רמה גבוהה של סיכון חמור לחוסן החברתי, עד כדי התפוררות חברתית. המחלוקות החברתיות והפוליטיות קבלו צביון של עימות חריף, עדין לא פיזי. אין לשלול אפשרות של הידרדרות לתהום של אלימות קשה ורחבה בין קיצונים במחנות הניצים, כולל שימוש בנשק. התפתחות כזו עשויה להגיע לכדי אסון לאומי, שההתאוששות ממנו, אם בכלל, תהיה קשה וממושכת.

על רקע זה ניתן לקבוע כי המשימה הלאומית החשובה והדחופה עתה, יותר מכל נושא אחר, הינה הידברות והפסקה של מצב החירום החברתי הנוכחי. אין נושא אחר, פנימי - הכולל הפסקת המהלך לשינוי מערכת המשפט והרגעת המחאה מולו - או חיצוני, הנמצא ברמת חשיבות ודחיפות כמוהו.

השפעות כלכליות

הרפורמה המשפטית והשלכותיה צפויות לחולל פגיעה קשה בכלכלת ישראל. המשק הישראלי הוא קטן ופתוח, הנסמך במיוחד על תנועות הון בינלאומיות ופיתוח טכנולוגיות מתקדמות. מאפיינים אלה הופכים אותו לפגיע במיוחד לבריחת הון ומוחות.

המשק כבר חווה חלק מהשלכותיהם של השינויים הכלולים בתהליך החקיקה. ביניהם: היחלשות השקל מול הדולר ומטבעות אחרים, חברות ישראליות העבירו כספים לחו"ל, וכן ניכרת בחודש פברואר זרימת הון משוק המניות והאג"ח הישראלי למקביליהם בחו"ל. התפתחויות אלה מעידות על העלול להתרחש בעוצמה רבה יותר אם הרפורמה המשפטית תעבור במתכונתה המוצעת ותמשיך ותיפגע היציבות הפנימית בישראל. אזהרות הגופים הבינלאומיים להורדת דירוג האשראי של ישראל והאיום בירידה בהשקעות זרות בישראל נשמעים היטב גם בבנק ישראל. האיום על המשק המקומי מתפתח בסביבה מאקרו-כלכלית מאתגרת במיוחד, כשהאינפלציה מורגשת היטב בכל בית בישראל. השלכות אלה משתלבות בהתפתחויות בזירה הבינלאומית, שאינן קשורות בתהליך החקיקה המתנהל בישראל, דוגמת קריסת בנק SVB, העלולות להשפיע לרעה על מגזר ההייטק המקומי.

החברה הערבית

התרחקות החברה הערבית מההשתלבות משמעותה העמקת הפער והעיונות בין ערבים ליהודים, שעלולה לחזק קבוצות רדיקליות משני הצדדים ולעורר אלימות

הציבור הערבי בישראל הדיר עד כה את רגליו מהפגנות המחאה ההמוניות נגד מהלכי החקיקה של הממשלה, חרף המודעות והדאגה בקרב מפני השלכותיהם על מעמדו במדינה. מנהיגי המפלגות הערביות הביעו התנגדות ברורה לרפורמה המשפטית, אך קריאותיהם לציבור להצטרף להפגנות היו מאוחרות ומהוססות (אם בכלל) ולא כללו פעולה אקטיבית, מפלגתית ו/או ציבורית, לגיוס המוני של האזרחים הערבים לקחת בהן חלק. תופעה זו, אם תימשך, עשויה להעיד על אדישות וריחוק של הציבור הערבי מהמתרחש במדינה. אם ימשיך הציבור הערבי להדיר עצמו מהמחאה, יהיה בכך לעורר סימני שאלה על דבקו בתפיסת ההשתלבות שאפיינה את החברה הערבית

בשנים האחרונות. יש בכך סכנה לא מבוטלת בתחום רגיש לביטחון הלאומי. התרחקות מההשתלבות משמעותה התחזקות הבדלנות והעמקת הפער והעיונות בין ערבים ליהודים. מצב כזה עלול לחזק קבוצות רדיקליות משני הצדדים ולעורר אלימות בעיקר על רקע דתי ולאומני. זאת, במיוחד במצב של הצרת צעדי הציבור הערבי, פגיעה בתוכניות החומש, אדישות לתופעות הפשיעה והאלימות בקרב ורטוריקה גזענית נגדו. כך ביתר שאת במזרח ירושלים. מדובר באחת מנקודות החיכוך המובהקות בישראל, העלולה להקרין על המתרחש בתווך היהודי-ערבי במדינה בכלל ובפרט בתקופות רגישות, דוגמת מפגש הזמנים בין חג פסח לחודש הרמדאן הקרובים.

גופי הביטחון: סכנת המשבר החוקתי ואיום על צבא העם

כתוצאה ממהלכי החקיקה והמדיניות של הממשלה, חלו שינויים ניכרים הן בסביבת הפעילות של צה"ל והן במרקם החברתי שעליו הוא נשען. מוערך ששינויים אלה יוצרים איום של ממש על מבנה כוח האדם של הצבא, יכולתו לפעול תוך הסכמה ציבורית רחבה, ואף המשך קיומו כצבא העם – העומד בבסיס כוחו מראשיתו. המשבר החוקתי עשוי לשבש את פעולתם התקינה של גופי הביטחון.

מחאתם של אנשי המילואים נגד מהלכי החקיקה של הממשלה, ובמסגרתה מכתבים שכללו איום של מאות אנשי מילואים במערכים חיוניים להפסיק את שירותם עקב מה שהם רואים כשינוי מהותי של המשטר בישראל, היא תופעה חסרת תקדים, כמוה לא הייתה גם לאחר מלחמת יום הכיפורים או בימי מלחמת לבנון הראשונה. המחאה הנרחבת והחריפה של חיילי המילואים עוררה השתלחות במוחים מצד בכירים בקואליציה, כמו גם מחלוקת חריפה בחברה על גבולות המחאה. הדבר הוביל לתחושה של התרופפות החוזה בין הצבא לחברה בכלל ולחיילי המילואים בפרט, תחושה שהציפה גם את פערי השוויון בנשיאה בנטל ואף סדקה את האמון במדינה ובממשלה בעיקר בחיל האוויר וביחידות מיוחדות.

תופעה זו עלולה להחמיר פי כמה וכמה אם, בהתאם לסעיף 90 בהסכם הקואליציוני בין הליכוד לסייעת יהדות התורה, ייחקק בחודשים הקרובים (עד לאישור תקציב המדינה לשנת 2023, בלשון הסעיף), חוק יסוד: לימוד התורה. על פי הכתוב בהסכם, אמור חוק זה להכיל סעיף מעשי, שלפיו תלמידי ישיבות ייחשבו לעניין זכויותיהם וחובותיהם כמשרתים שירות משמעותי את המדינה. חוק שכזה, אם יחוקק, עלול להביא לתגובת נגד שתמוטט את הבסיס לגיוס החובה בישראל. חלקים גדולים בציבור המתגייס יתקשו לקבל מצב שבו מגזר שלם, המהווה כיום כשישית מכל מחזור הגיוס לבנים, מקבל פטור מפרש בחוק מגיוס. כוונת חקיקה זו כבר עוררה רבים להודיע כי אם תעבור לא יתייצבו לשירות מילואים. תהיה זו קריסה בפועל, מיידית ובלתי נשלטת, של צה"ל כצבא העם.

המשך התהליך במגמתו הנוכחית מסכן את בניין הכוח הצבאי אל מול האתגרים הקרובים והרחוקים ואת תדמית העוצמה המרתיעה של צה"ל מול אויביו

זאת ועוד, המשך התהליך במגמתו הנוכחית עלול לחולל נזק חמור נוסף; הוא מסכן את בניין הכוח אל מול האתגרים הקרובים והרחוקים ואת תדמית העוצמה המרתיעה של צה"ל מול אויביו. בתנאים אלה, יתעורר ספק של ממש - לא רק ביכולתו של הצבא לממש את התכנית הרב-שנתית לבניין הכוח, אלא גם לעמוד בחלק משימותיו.

סכנה נוספת העולה מתהליך החקיקה הנוכחי עלולה לבוא לביטוי חמור במיוחד בפעולתם של גופי הביטחון: מדובר בסכנת המשבר החוקתי, העלול להתרחש במקרה של הנחית דרג מדיני לבצע פעולה מסוימת למרות שבית המשפט העליון יורה לא לבצע, או חקיקה שתחוקק מחדש על ידי הכנסת, לאחר שבית המשפט העליון יפסול אותה.

מצב כזה יהיה בלתי נסבל עבור צה"ל וגופי הביטחון, שפעולה על פי החוק והמשפט היא בלב האתוס שלהם ובלב הקונצנזוס המאפשר ללוחמיהם לסכן את נפשם, ואף מגנה עליהם בפני איומים משפטיים מבחוץ. משבר חוקתי יעמיד את מפקדי הצבא וראשי גופי הביטחון בפני דילמות קשות וממילא יגרום לסיכון חמור לצביונם הממלכתי.

הפגיעה במשטרת ישראל כבר ניכרת. מתח בין השר המופקד על המשטרה לבין פיקוד המשטרה, בין המפכ"ל לניצבים, וסממני פוליטיזציה של התהליכים מפחיתים את האמון במשטרה, הנמוך גם כן, ופוגעים ביכולתה לתפקד כהלכה. השב"כ צפוי אף הוא לעמוד בפני אתגרים דומים לאלה שעמם מתמודדים צה"ל ומשטרת ישראל, במובן של דילמות שיתעוררו עקב משבר חוקתי ואי כיבוד חלוקת סמכויות.

בראש הנזקים שכבר נרשמו עקב נגזרות נוספות של ההסכמים הקואליציוניים - חלוקת הסמכויות הבעייתית בין שר הביטחון, השר במשרדו (שר האוצר) והשר לביטחון לאומי, בנושאי המשטר והפעלת הכוח ביהודה ושומרון, אזור שסכנת ההתלקחות בו מומחשת מדי יום בהתנגשויות בין כוחות צה"ל למחבלים חמושים, כשברקע החיכוך היומיומי הנרחב בין האוכלוסייה הפלסטינית למתיישבים הישראלים.

משבר חוקתי יעמיד את צה"ל וגופי הביטחון בפני מצב בלתי אפשרי בין הדרג המדיני למערכת המשפט

הרמטכ"ל ואלופי המטכ"ל נמנעים, ובצדק, מהבעת דעה פומבית לגבי הוויכוח הציבורי הלוהט, פרט לשלילה מוחלטת של כל סרבנות שהיא. ואולם, חובתם היא להציג בפני הדרג המדיני את השלכות המצב הנוכחי והעתידי במלוא חומרתן, ולהבהיר לראש הממשלה ולשרים את אחריותם במקרה שיתממשו. הדברים אמורים גם לגבי ראשיהם של ארגוני הביטחון האחרים.

הזירה הפלסטינית: בדרך למדינה אחת עם עליונות יהודית

בצל המשבר הפנימי בישראל, מתחולל גם שינוי מדיניות בפועל לגבי הזירה הפלסטינית, המסכן בממד מהותי נוסף את בטחונה הלאומי של ישראל. ממשלת ישראל מובילה מהפכה המיועדת למחוק את האפשרות להסדר עתידי בין ישראל לישות פלסטינית. זו באה לביטוי באסטרטגיית סמוטריץ'-בן גביר להכרעת השאיפות הלאומיות של הפלסטינים, לחיסול האופציה המדינית להסדר תוך הכשרת התנאים לסיפוח כל שטחי C למדינת ישראל, ובהמשך ליצירת מציאות של 'מדינה אחת עם עליונות יהודית'.

לאסטרטגיה של סמוטריץ' ובן-גביר ארבעה אדנים:

בעוד הציבור ממוקד ברפורמה המשפטית, הממשלה מיישמת את אסטרטגיית ה"הכרעה", הטומנת בחובה סכנות כבירות לביטחון הלאומי של ישראל ותחסל כל אופציה להסדר מדיני

- חילול כאוס ואנרכיה בשטחי יהודה ושומרון, תוך ניצול ההסלמה בטרור "לתשובה ציונית הולמת" - הקמת התנחלויות, הלבנת מאחזים לא מורשים, קביעת עובדות בשטח ואף סלחנות למעשי נקם אלימים של מתנחלים.

- קידום תוכנית הכרעת הפלסטינים של השר בצלאל סמוטריץ' - "לצרום בתודעה של הערבים ושל העולם כולו שאין שום סיכוי להקמת מדינה ערבית-פלסטינית בארץ ישראל". סמוטריץ' מציב שלוש ברירות בפני הפלסטינים: עידוד "הגירה"; "מאבק" בטרור - מחבלים יטופלו בעוצמה רבה על ידי כוחות הביטחון; "כניעה" - פלסטינים שיוותרו על שאיפותיהם הלאומיות יוכלו לחיות תחת שלטון ישראלי בקנטונים אוטונומיים, כתושבים ללא זכויות לאומיות ואזרחיות מלאות.

- הכשרת התנאים לסיפוח שטחי C - העברת הסמכויות האזרחיות באזור C מהמפקד הצבאי לגורמים אזרחיים במשרדי הממשלה, ביטול חוק ההתנתקות מצפון השומרון, ובתוך כך מחיקת המילה "כיבוש" מהלקסיקון הלאומי. במקביל, הרס מסיבי של בנייה פלסטינית לא חוקית בשטחי C ודחיקת פעילות פלסטינית חקלאית מ"אדמות מדינה" (לא פרטיות).

- העצמת הריבונות והמשילות בירושלים - שינוי הסטטוס-קוו בהר הבית - הרחבת שעות ביקור יהודים ואישור תפילה ליהודים; הריסה מאסיבית של בניה לא חוקית במזרח העיר - בלי להציג פתרונות דיור לאלפי תושבי מזרח ירושלים. מהלך זה כבר מתנהל בפועל ומתוכנן להימשך בתקופת הרמזאן, על אף הפוטנציאל ההסלמתי; עונש קבוצתי לשכונות שמהן יוצאים מפגעים.

- הכרעת הטרור באמצעים מגוונים: עונש מוות למחבלים; גירוש מחבלים (לאחר תום המאסר) ומשפחותיהם; אטימה מיידית של בתי מחבלים לאחר פגיעו ובהמשך הריסתם; הרעת תנאי המאסר של האסירים הביטחוניים.

המלחמה על הדמוקרטיה מאחדת קבוצות בציבור הישראלי. לעומתה, הסוגייה הפלסטינית מפצלת ומקטבת. כן פועלים על הציבור מנגנוני הדחקה וביניהם: הערכה כי ראש הממשלה בנימין נתניהו אוחד בהגה ומערכת הביטחון לא תאפשר את הכאוס שמקדמים גורמים קיצוניים בממשלת הימין-חרדים, מבלי שהציבור ער להשלכות של המדיניות ומתעלם מכך שלא ניתן להכריע את השאיפות הלאומיות הפלסטיניות. הציבור הרחב (מעל ל-60 אחוזים) תומך בהפרדות מדינית, גיאוגרפית ודמוגרפית מהפלסטינים, אולם הוא אינו מסוגל לגייס כוחות מחאה להתמודדות מקבילה בשתי זירות מאבק ומפעיל מנגנוני הגנה והכחשה המאפשרים התעלמות מהשלכות הסכסוך על אופייה וצביונה של מדינת ישראל; רוב הציבור חש שאינו אחראי לתוצאות התסבוכת הדמוגרפית; הוא שוכנע כי אין "פרטנר" פלסטיני להסדר ואין פתרון בר השגה לסכסוך. כך מתבססות תשתית והזדמנות לגורמי הימין הקיצוני בממשלה לקדם את תוכנית ה"הכרעה".

מצבן העגום של החברה וההנהגה הפלסטינית מהווה גורם נוסף המאפשר את קידום תוכנית ה"הכרעה". הפיצול בין הרשות הפלסטינית בהובלת תנועת הפת"ח השולטת בגדה המערבית, לבין תנועת חמאס השולטת ברצועת עזה; תהליכי השקיעה והתפוררות המשילות של הרשות הפלסטינית; גל הטרור נמשך

ומתעצם - 14 ישראלים נרצחו וקרוב ל-90 פלסטינים נהרגו מפעולת צה"ל לסיכול טרור ביהודה ושומרון מתחילת 2023. גל הטרור נובע מחולשתה של הרשות הפלסטינית, אובדן הלגיטימיות שלה בקרב הציבור הפלסטיני והתקווה לסיום הכיבוש, וגם בשל התנהגות כוחנית של קבוצות מתנחלים (לדוגמה אירועי חווארה). האלימות מובלת על ידי צעירים פלסטינים החודרים לוואקום המשילותי ולאוזלת היד וחוסר המוטיבציה למנוע פיגועים מצד מנגנוני הביטחון הפלסטיניים; חמאס מתבסס ומתחמש ברצועה, מעודד פעילות טרור בירושלים וביהודה ושומרון וצובר כוח למאבק נגד ישראל ועל השליטה במחנה הפלסטיני.

הנפיצות בירושלים גוברת בשל התלכדות כל גורמי הסכסוך, השילוב הדתי והלאומי, המאבק על הריבונות בהר הבית, ענישה קבוצתית ושכונתית לאחר אירועי טרור והרס בתים בשכונות הערביות. החיבור בין חגי ישראל והרמדאן, כשהאוויר רווי אדי דלק, הוא בעל פוטנציאל הסלמה גבוה.

ריסון במקום "הכרעה"

ישראל על סף אובדן שליטה במגמות המתפתחות בזירת הסכסוך הישראלית-פלסטינית, המושפעות גם מההתרחשויות במערכה המשפטית הפנים ישראלית. בית המשפט העליון מנע לאורך השנים צעדים לא חוקיים כלפי פלסטינים והיווה מגן משפטי לחיילי ומפקדי צה"ל מפני תביעות בערכאות בינלאומיות. ובכך אפשר פעולה המאזנת בין צרכי ישראל לזכויות הפלסטינים, לשמר את ערכי הלחימה ולהביא לכך שחיילים ואנשי כוחות ביטחון בעלי עמדות שונות יוכלו לפעול מתוך אמונה בצדקת המטרה. ללא אמונה כזו יש צפי להתנגדות פנימית בתוך צה"ל לביצוע צעדים שונים. בנוסף לכך, הפיקוח השיפוטי המבטיח פעולה לפי הדין היה גורם חשוב שאפשר לישראל להדוף מהלכים נגדה בזירה הבינלאומית, כולל קריאות להטיל עליה סנקציות וחרמות. החלשתו תסיר את מנגנוני ההגנה הללו ותחזק את התביעות העומדות בפני ישראל בבתי הדין הבינלאומיים – ICJ, ICC. במקביל, איראן ושלוחיה מזחים את החולשה הפנים ישראלית ומעודדים במרץ רב את המשך הטרור וערעור היציבות בזירה הפלסטינית. הפיגוע שהתרחש במגידו הוא דוגמה לכך, וגם התייחסותו של מפקד כוח קודס של משמרות המהפכה האיראניים לחולשתה של ישראל ולכך שיותר ממחצית הסד"כ של צבא "המשטר הציוני" מרותק לגדה המערבית. כן ניכרת פעילות איראנית גוברת בזירה הפלסטינית – הקמת תשתיות מודיעין, ביסוס תשתיות טרור במסווה של ארגונים אזרחיים, העברת חומרי נפץ, נשק וכסף לעידוד גורמי טרור.

ישראל נעה למציאות של אפרטהייד, שתגרום להחרמתה ולבידודה במערכת הבינלאומית

תפקידו של המכון למחקרי ביטחון לאומי להציג את ההשלכות, רובן שליליות, של מדיניות ממשלת ישראל – גם בזירה הפלסטינית – ולבטח אם תקודם דוקטרינת ההכרעה של השר סמוטריץ', וייתן לו ולשר בן-גביר "הגפרור" להבעיר את הזירה הפלסטינית. ישראל נעה למציאות של אפרטהייד, שתגרום להחרמתה ולבידודה במערכת הבינלאומית.

נדרש להפעיל מיידי תכנית לבלימת ההידרדרות לאנרכיה, שקשה יהיה לייצבה בעתיד.

לשם כך נדרשים צעדים מרסנים:

- יש להמשיך ולקיים את הדיאלוג הביטחוני שהותנע במפגשים בעקבה בירדן ובשארם במצרים, להתוויית הבנות לחיזוק ולייצוב יכולת והיקף המשילות של הרשות הפלסטינית, ולשיפור תפקוד מנגנוני הביטחון שלה, עד לכדי הפחתת הפעילות של צה"ל בשטחי הרשות - אם וכאשר מנגנוני הביטחון הפלסטיניים יממשו את אחריותם למאבק בטרור ולהנחלת חוק וסדר.
- יש להימנע מביצוע צעדים חד-צדדיים וממימוש תוכנית ההכרעה של השר סמוטריץ'. זאת, בייחוד בכל הקשור להחלת ריבונות (קרי, סיפוח) של שטחים ביהודה ושומרון, הקמת התנחלויות חדשות ואישור מאחזים לא-חוקיים. ביטול חוק ההתנתקות, אם ילווה בהקמה מחודשת של מאחזים והתנחלויות בצפון השומרון, יגביר את הטרור ויפגע ביחסים בין ישראל לארצות הברית (משום שיהווה הפרה של התחייבות ממשלת שרון לממשל הנשיא בוש). ממשל ביידן מתנגד לצעדי סיפוח ולפיכך צפויה פגיעה קשה ביחסים עם ארצות הברית ואירופה; צפויה פגיעה בהסכמי השלום עם ירדן ומצרים, בהסכמי אברהם וביכולת להרחיבם ולהעמיקם; צפויה המרצת האחדות בין פת"ח לחמאס והתלכדותם סביב ההתנגדות האלימה; צפוי קידום הכרה בינלאומית (מועצת הביטחון)

במדינה פלסטינית בגבולות 1967 שבירתה מזרח ירושלים; כן צפויה הגברת הגינוי לישראל בפורומים בינלאומיים, עד כדי הטלת סנקציות.

- ארצות הברית מנסה לייצב את הזירה הפלסטינית ולכן מטילה ריסונים על ממשלת ישראל ועל הרשות הפלסטינית, ואף יזמה את פסגות עקבה ושארם כדי לקדם הידברות בין הצדדים. להרגעת המצב חשוב לשלב את ירדן ומצרים (שיש להן השפעה ניכרת בחוגי הפוליטיקה והממשל הפלסטיניים) וכן לשלב שותפים אירופיים - לשם הבטחת תפקוד הרשות הפלסטינית, תוך הקצאת המשאבים הדרושים לכך.

- יש לשלב את הרשות הפלסטינית בהסדרים אזוריים על בסיס 'הסכמי אברהם'. הדבר עשוי לשקם את הנורמליזציה המתעררת בין ישראל ומדינות ערב. ערב הסעודית חייבת להיות חלק מהותי מאסטרטגיה זו - גם בהתחשב בהיותה מרכז כובד בדיפלומטיה הערבית ולשם נרמול היחסים עמה. ארצות הברית צריכה לתקשר עם ריאד ישירות כדי להבטיח שהיא תישאר שחקן מועיל במאמץ הזה.

הציר הרדיקלי: איראן מתקדמת לגרעין, חזבאללה מנצל את ההזדמנות ומתגרה בישראל – סכנת מיסקלקולציה והסלמה

ניסיונו הגובר של הציר הרדיקלי להתגרות בישראל וליטול סיכונים עלול להוביל למיסקלקולציה ולחיכוך צבאי במספר חזיתות, מבלי שהצדדים התכוונו להגיע להסלמה נרחבת. במקביל, היכולת של ישראל לגייס את הקשב של העולם בהקשר האיראני נפגעת קשות; היכולת לייצר קונצנזוס פנימי הדרוש לכל פעולה נגד תוכנית הגרעין האיראנית נפגעת גם היא משמעותית.

המשבר הפנימי והמחאה הנרחבת בישראל, לצד הסלמת הטרור הפלסטיני, נתפסים על ידי הציר הרדיקלי, ובעיקר על ידי איראן וחזבאללה, כסימנים ברורים להיחלשותה המתמשכת של ישראל ומגלמים פוטנציאל להתלקחות אזורית.

האירועים בישראל זוכים לכיסוי תקשורתי נרחב באיראן, לרבות באמצעי תקשורת המזוהים עם המשטר. אלה מציגים את ההתפתחויות הפנימיות בישראל כביטוי לתהליך היחלשותה הנמשכת של ישראל ולהעמקת השסעים בחברה הישראלית. בראיית הציר המובל על ידי איראן, ישראל נמצאת על סף פיצוץ פנימי וקיימת בקרב תושביה דאגה קיומית בעוד חל כרסום ניכר באמון בצבא, בהנהגה הפוליטית ובמערכת המשפט, ואף תופעות של עריקה והגירה. ובנוסף, הכלכלה הישראלית נחלשת, והתמיכה הבינלאומית בה בירידה. כל אלו מחלישים את ישראל ואת היערכותה הצבאית נגד אויביה ומעצימים את תחושת הביטחון שלהם ביכולתם להרתיע את צה"ל ולהתמודד עימו בהצלחה.

אמנם נראה כי הציר הרדיקלי אינו מעוניין בשלב זה בעימות צבאי כולל עם ישראל, ברם ניכר ניסיון גובר מצידו להתגרות בישראל וליטול סיכונים, בדגש על ייזום פיגועים אף בפנים הארץ

התבטאויותיו הפומביות של מנהיג חזבאללה, חסן נסראללה, אף גורסות כי ישראל נמצאת על סף "מלחמת אזרחים" וכי קיצה קרב, בהתאם לתפיסתו המוכרת שישראל הינה "מדינת קורי עכביש" שעתידיה להתפורר ולהיעלם. לצד ההיבט התעמולתי הברור בהתייחסויות הפומביות בקרב חברות הציר הרדיקלי למצב הפנימי בישראל, יש בהן כדי לשקף הערכה גוברת ברוח תפיסתם כי היעלמותה של ישראל מהמפה היא עניין של זמן, שניתן לעודד באמצעות הגברת "ההתנגדות" והמאבק המזוין.

אמנם נראה כי הציר הרדיקלי אינו מעוניין בשלב זה בעימות צבאי כולל עם ישראל, ברם ניכר ניסיון גובר מצידו להתגרות בישראל וליטול סיכונים, בדגש על ייזום פיגועים אף בפנים הארץ, תוך הרחבת התיאום עם גורמים פלסטיניים. ועם זאת, המשך המגמות הנוכחיות עלול להוביל למיסקלקולציה ולחיכוך צבאי במספר חזיתות, אף מבלי שהצדדים התכוונו להגיע להסלמה נרחבת.

בנסיבות הנוכחיות, כשאיראן עצמה נמצאת תחת ביקורת וסנקציות בשל הדיכוי האלים של המחאה הפנימית בה, טהראן עשויה לפרש את הביקורת שמתפתחת כלפי ישראל בזירה הבינלאומית – הממשל האמריקאי ובירות אירופה – משום "הקלה" אפשרית בלחץ עליה. גם חידוש היחסים עם ערב הסעודית, ביקורו באבו-דאבי של מזכיר המועצה העליונה לביטחון לאומי האיראני, שמחאני, והעיסוק בחידוש היחסים עם בחריין – כל אלה תורמים לתחושת הביטחון של איראן כמו גם לדימוי שהיא אינה מבודדת עוד.

אשר לנושא הגרעין והסנקציות המוטלות עליה, איראן הגיעה להבנה, גם אם זמנית, עם סבא"א אשר דחתה את האיום להעברת התיק האיראני למועצת הביטחון. במקביל, נראה שדרישת ישראל מאירופה ומארצות הברית להפעיל את סעיף ה-snapback שבהסכם הגרעין, אינה מקובלת על ידן. מעמדה הכולל של ישראל בזירה הבינלאומית, על רקע המתחוות הפנימית המחריפה, אינו מהווה כר נוח להעמקת שיתוף הפעולה של אירופה וארצות הברית עמה.

יש להניח כי ההתייחסות האיראנית למצב הפנימי בישראל גם כמגביל את יכולותיה מקרין גם על הערכתה של איראן כי לאיומי התקיפה הישראלית אין בסיס בעת הזו, שכן נפגעה קשות יכולתה לגייס את הקשב של העולם בהקשר האיראני. נפגעת משמעותית גם יכולתה של ישראל לייצר קונצנזוס פנימי, הדרוש לכל פעולה נגד תוכנית הגרעין האיראנית.

ההיבט האזורי: פגיעה אפשרית בהסכמי השלום ובמאמצי הנורמליזציה

התקדמות הרפורמה המשפטית בישראל ומימושה האפשרי, בפרט על רקע מחאה אזרחית גוברת נגדה, והמדיניות המסתמנת של ממשלת ישראל בזירה הפלסטינית הנפיצה, עלולות ליצור גלי הדף שיפגעו במעמדה הבינלאומי והאזורי של ישראל, ובתוך כך לערער את יחסיה עם מדינות השלום 'החדש' ו'הישן' ועם מדינות באזור, היושבות עדיין על הגדר.

בעוד עבור יריביה של ישראל באזור, בראשם איראן, חזבאללה והפלסטינים, ההתנגשות הפנים-ישראלית נחזית כראשית התגשמות תיאוריית "קורי העכביש" המובילה לקריסתה, גישתן של מדינות השלום שונה. להלכה, הן היו עשויות לראות בחיוב שלטון ישראלי יציב וסמכותני, אך לא כזה שחסר גיבוי פנימי ובינלאומי איתן. בנוסף, התפיסה שלפיה ישראל נחלשת – על הלכידות החברתית שלה, וחוסנה הכלכלי – עלולה להשפיע על יחסי ישראל ומדינות המרחב בטווח הארוך: שיתוף פעולה עם מדינה המקרינה חולשה אטרקטיבי פחות עבור בעלי ברית קיימים ופוטנציאליים.

התפיסה שלפיה ישראל נחלשת עלולה להשפיע על יחסי ישראל ומדינות המרחב בטווח הארוך: שיתוף פעולה עם מדינה המקרינה חולשה אטרקטיבי פחות עבור בעלי ברית קיימים ופוטנציאליים

אמנם למדינות שחתמו עם ישראל על הסכמי השלום והנורמליזציה יש עניין לדבוק בהם במנותק מהנעשה בזירה הפלסטינית, תוך צפיה מממשלת ישראל לייצב ולהרגיע את הזירה. אולם, המשך ההסלמה בזירה הפלסטינית כבר שואב לפחות את חלקו, גם מתוך הכרח, להתייחס למדיניות ישראל כלפי הפלסטינים ובעיקר לקראת חודש הרמדאן. ההסלמה בטרור ובפעילות צה"ל בזירה הישראלית-פלסטינית, לצד המדיניות הקיצונית המסתמנת של ממשלת הימין-חרדים מעמידה במבחן את יכולתן של המדינות, ובראשן איחוד האמירויות הערביות, לאזן בין הצורך לשמר תדמית של דאגה למצבם של הפלסטינים ובו בזמן לשמר ולקדם את קשריהם הכלכליים והביטחוניים עם ישראל.

העיסוק הגובר בנושא הפלסטיני משקף תפיסה שלפיה הממשלה הנוכחית בישראל אינה מעוניינת בקידום תהליך השלום מול הפלסטינים, ומפעולות קונקרטיות דוגמת עלית השר לביטחון לאומי, איתמר בן-גביר, להר הבית, והתבטאויות השר סמוטריץ' בדבר הצורך "למחוק" את העיירה הפלסטינית חווארה והכשרת התנחלויות והמשך הבניה. על רקע זה נוצר אתגר להסכמי הנורמליזציה הקיימים וליכולת לצרף מדינות ערביות מרכזיות לתהליך, בראשן ערב הסעודית. עד כה מדובר על פעלתנות גוברת לתמיכה בפלסטינים ובגיבויים חריגים בהיקף ובניסוח כלפי ישראל בפורומים בינלאומיים, בראשם האו"ם. כן דווח על אודות ביטול ביקורים והשהיית עסקאות מכיוון איחוד האמירויות שבצעד חריג אף העבירה מענק לשיקום העיירה חווארה. איחוד האמירויות אף חברה מאז ינואר שלוש פעמים למשלחת הפלסטינית באו"ם לשם העלאת הודעות גינוי לישראל, תוך ניצול מעמדה כחברה לא קבועה במועצת הביטחון.

התפתחויות אלה אינן מסכנות עדיין את עצם הסכמי הנורמליזציה ואינן סותמות את הגולל על האפשרות לצרף אליהם מדינות נוספות. תגובתן של אבו-דאבי וריאד נועדה לשמר את תדמיתן כמחויבות לפתרון הבעיה הפלסטינית. עם זאת, המשך מגמת ההסלמה בזירה הפלסטינית, ובראש ובראשונה עקב שינוי הסטטוס-קוו בהר הבית, עלול להביא להקפאה בהתקדמות אפשרית ביחסי ירושלים-ריאד, או אף דעיכה של "ירח הדבש" הפומבי בין ישראל לאיחוד האמירויות.

וברקע, ההסלמה בזירה הפלסטינית מובילה לגיבויים גם מצד מדינות השלום הוותיקות, מצרים וירדן. אם עד לאחרונה ביקשה מצרים להופיע כ"מבוגר האחראי" המתווך לרגיעה בין הצדדים, הרי שבעת האחרונה חל שינוי בטון. הנשיא א-סיסי עצמו גינה בוועידה שנערכה בפברואר בקהיר את מה שהגדיר כניסיונות ישראליים לשנות את הסטטוס-קוו ההיסטורי והמשפטי בירושלים. משרד החוץ המצרי גינה בחריפות, בדומה למדינות רבות אחרות, את התבטאות השר סמוטריץ' והוקיע את "פלישת הכוחות הישראליים למחנה הפליטים ג'נין".

כישלון המאמצים למנוע הסלמה ישראלית-פלסטינית עלול לאלץ את שכנותיה הקרובות של ישראל להגביר את גילויי הסולידריות עם הפלסטינים ולצמצם את קשרי הנורמליזציה

בה בעת, קהיר ועמאן חולקות עם ירושלים אינטרסים ביטחוניים, כלכליים ואנרגטיים רבי משקל ומעוניינות למנוע הסלמה ישראלית-פלסטינית, העלולה להתסיס את דעת הקהל המקומית, ולהימנע מחיכוכים ישירים עם ירושלים. יוזמות מדיניות בחסות ערבית, דוגמת ועידת עקבה שנערכה בפברואר, עשויות לפעול כגורם מרסן שיסייע לישראל ולפלסטינים להגיע להבנות שימנעו את המשך ההידרדרות בזירה. מנגד, כישלון מאמצים אלה ומגמת ההסלמה עלולים לאלץ את שכנותיה הקרובות של ישראל להגביר את גילויי הסולידריות עם הפלסטינים ולצמצם את קשרי הנורמליזציה, כפי שבא לידי ביטוי בדחיית הכינוס המתוכנן של 'פורום הנגב', כנראה בלחץ מצרי.

ההיבט הבינלאומי: סכנה לפגיעה ב"יחסים המיוחדים" של ישראל עם ארה"ב וביחסי ישראל עם המערב

קידום הרפורמה המשפטית צפוי לערער את יכולתו של הממשל האמריקאי להבליט את נכסיותה של ישראל עבור ארצות הברית כדמוקרטיה היחידה במזרח התיכון וכשותפה אסטרטגית. התגובה האמריקאית עשויה לבוא לידי ביטוי במנעד שבין גינויים פומביים ועד שחיקה ממשית בגיבוי שישראל זוכה לו מארצות הברית במישורים השונים - המדיני, הכלכלי והביטחוני. בנוסף, באם ימשכו תהליכי החקיקה הנוכחים בישראל, אירופה וישראל תמצאנה במסלול התנגשות.

המשך תהליך החקיקה בישראל מחד גיסא והמשך ההפגנות נגדו מאידך גיסא, גררו גל של תגובות בינלאומיות במיוחד בארצות הברית. נכון לעת זו, ניסיונות משרד החוץ לבלום שטף ההתבטאויות של ראשי מדינות ומשרדי החוץ של מדינות זרות לא צלחו, וזה עתיד להחריף למול המשך תהליך החקיקה ועימותים אלימים במהלך חודש הרמדאן.

קידום הרפורמה המשפטית צפוי לערער את יכולתו של הממשל האמריקאי להבליט את נכסיותה של ישראל עבור ארצות הברית כדמוקרטיה היחידה במזרח התיכון וכשותפה אסטרטגית. מול הרפורמה המשפטית, הממשל האמריקאי והנשיא ביידן בראשו מאותנים לישראל חד משמעית כי ארצות הברית תתקשה להתעלם מהצעדים ומהשפעתם השלילית האפשרית על המשך ההערכה בארה"ב באשר לאופייה הדמוקרטי של ישראל. על אף הבסיס האיתן של היחסים בין ישראל לארצות הברית וידידותו העמוקה של הנשיא ביידן, הממשל אינו מסתיר את מורת רוחו מהתהליכים שמובילה הממשלה וביטוי בולט לכך הוא התמהמהות הזמנת נתניהו לביקור בבית הלבן. בטווח המיידי מודאג הממשל בעיקר מההתפתחויות בזירה הפלסטינית והחשש מהידרדרות בשטח.

מתרבים הקולות בווינגטון שאינם מקבלים בהבנה את המדיניות הישראלית ודורשים להחריף את התגובות נגדה, כמו גם קריאות לכרוך את הסיוע לישראל בשמירת "זהות ערכים" בין שתי המדינות

הממשל האמריקאי מדגיש פומבית שורת מסרים, כשכוחט השני עוברים בהם העקרונות הבאים: מול הפלסטינים - הממשל האמריקאי דבק בפתרון שתי המדינות לסכסוך הישראלי-פלסטיני, וצעדים שירחיקו את הצדדים מכך מסוכנים לביטחונה ארוך הטווח של ישראל ולזהותה היהודית. הממשל מודע לכך כי בעת הנוכחית הסיכוי לקדם פתרון מדיני נמוך, אך בכוונתו לשמר את האפשרות לקדמו בעתיד. לפיכך, הממשל מתנגד בתוקף לצעדים חד-צדדיים שיגבירו את המתחות בזירת הסכסוך וירחיקו את הסיכוי לפתרון מדיני.

כבר כיום מתרבים הקולות בווינגטון בקרב מחוקקים דמוקרטיים, בעיקר מצד הקבוצה הפרוגרסיבית ולעיתים גם מצד הזרם המרכזי של המפלגה, שאינם מקבלים בהבנה מדיניות שישראל נוקטת ודורשים להחריף את התגובות נגדה - עד כדי דרישה לייצר זיקה בין הסיוע לישראל לבין מדיניותה בנושא הפלסטיני. במקביל, ישנן גם קריאות בארצות הברית לכרוך את הסיוע לישראל בשמירת "זהות הערכים" בין שתי המדינות.

יתר על כן, מסקרים עדכניים שערך "מכון גאלופ", עולה כי לראשונה רב מספר הנשאלים הדמוקרטים שמזדהים עם הפלסטינים מאשר אלה המזדהים עם ישראל. גם אם מדובר בממשל אוהד, ספק אם יוכל להתעלם מהלך רוח שלילי זה ובוודאי לא יוכל לעבור לסדר היום אם יעריך כי התנהלות ישראל נוגדת את הערכים המשותפים, שהיוו את המסד שעליו התקיימו היחסים המיוחדים בין שתי המדינות. הממשל הנוכחי עמד עד כה בפרץ רבוב המקרים בהצלחה, אך לא לעולם חוסן. ליהדות ארצות הברית תפקיד חשוב בהשפעה על עמדות הממשל וגם בקרבה ניתן לזהות שחיקה בתמיכה בישראל. גם יחסי ישראל והקהילה היהודית בארצות הברית יושפעו לרעה משינוי יחסו של הממשל הדמוקרטי לישראל.

על ישראל לקחת בחשבון כי להערכה אמריקאית (בממשל ובקונגרס) כי נפגעו "הערכים המשותפים" וישראל פועלת בניגוד לאינטרסים מיידיים של ארצות הברית, יכולה להיות השפעה ישירה על אינטימיות היחסים בין שתי המדינות, בפרט בתקופה רגישה זו שהאתגרים הביטחוניים, בעיקר מצידה של איראן, שממשיכה בנחישות לקדם את תכנית הגרעין שלה, מחייבים הידוק של התאום בין שתי המדינות. התגובה האמריקאית עשויה לבוא לידי ביטוי במנעד שבין גינויים פומביים ועד שחיקה ממשית בגיבוי שישראל זוכה לו מארצות הברית במישורים השונים - המדיני, הכלכלי והביטחוני.

המשך קידום הרפורמה יוביל להתנגשות בין ישראל לבין האיחוד האירופי - אין להוציא מכלל אפשרות שמדינות באיחוד תנקוטנה צעדים חריפים, דוגמת החזרת שגריריהן, הכרה במדינה פלסטינית וגם אי-פעולה נגד יוזמות חרם של ארגוני BDS על כל תוצרת ישראלית

חשיבותה של ארצות הברית בהקשר לרפורמה המשפטית נובעת מהיותה ספק נשק חדיש בלעדי ומהיותה בלם, בעיקר במועצת הביטחון, להחלטות נגד ישראל בהקשר הפלסטיני. יתר על כן, להתרופפות תמיכתה בישראל תהינה השלכות חמורות על גישתן של מדינות אחרות במזרח התיכון ובאסיה בעיקר לישראל. בסין וברוסיה נרשמו התייחסויות מועטות בלבד למתרחש בישראל, אך המשך תהליך החקיקה ועימותים אלימים בזירה הפלסטינית במהלך חודש הרמדאן צפויים לגרור מדינות מוסלמיות להגיב.

להתנהלות הישראלית ולמאפייני היחסים בין שתי המדינות תהייה חשיבות רבה גם לטווח הארוך נוכח תהליכים דמוגרפיים, כלכליים וחברתיים המתרחשים בארצות הברית, שגם אם חלקם אינם קשורים ישירות לישראל, הם עלולים לתרום לשחיקת המחויבות האמריקאית לישראל ולפגוע במערכת היחסים המיוחדים בין המדינות.

לצד המשמעות הבעייתיות על היחסים בין ישראל לארצות הברית, ניכרות השלכות שליליות רבות משמעות גם על עתיד יחסי ישראל-אירופה. ב-14 במארס התקיים דיון באיחוד האירופי בנושא ישראל, בו נדונו הנושא המשפטי בישראל וההידרדרות בזירה הפלסטינית כמקשה אחת, על אף הסתייגות שר החוץ, אלי כהן. באם יימשכו תהליכי החקיקה הנוכחים בישראל, אירופה וישראל תמצאנה במסלול התנגשות.

קידום סנקציות נגד ישראל מחייב קונצנזוס של מדינות האיחוד, אולם בין האמצעים שביכולת האיחוד להפעיל, קיימות גם אלטרנטיבות אדמיניסטרטיביות וביניהן חידוש השעיית הדיאלוג המדיני במישור המדיני הגבוה ביותר וכן השעית ועדות וקבוצות עבודה בקשת נושאים רחבה וצמצום מגעים בילטרליים (סעיף 2 בהסכם האסוציאציה בין ישראל לאיחוד האירופי (1995) מדגיש את עקרונות הדמוקרטיה וזכויות האדם כבסיס ליחסים). ממשלת ישראל תחזור במצב זה למודוס אופרנדי הקודם, היינו, פעילות מול בירות של חברות באיחוד האירופי, כפי שראש הממשלה נתניהו נהג בעבר וחזר אליו באחרונה. אין להוציא מכלל אפשרות שמדינות מסוימות באיחוד תנקוטנה גם צעדים חריפים יותר, דוגמת החזרת שגריריהן, הכרה במדינה פלסטינית וגם אי-פעולה נגד יוזמות חרם של ארגוני BDS על כל תוצרת ישראלית, ולא רק מההתחליוות.